



MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÅSTERÅS

Nr: 7 (2011)

LITTERATUR OCH SPRÅK

**Carl von Linné om insekter, Flyttfåglar i poesin, Stensimpor hos
Norbert Scheuer, Goethes självbiografiska skrivande, Ontologiska
frågor hos Lars Jakobson, Bodil Malmsten om minnets betydelse,
Äldres samtalsstil, Andraspråkstalares kommunikation i arbetslivet**



Sture Packalén (red.)

LITTERATUR OCH SPRÅK

Redaktör: Sture Packalén (e-post: sture.packalen@mdh.se)
Akademin för utbildning, kultur och kommunikation
Mälardalens högskola

Skriftserien är även tillgänglig på nätet:

Nr. 1 (2005)

Gränsöverskridande i och kring litteraturen

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-138>

Nr. 2 (2006)

Kristina Lugn m.fl.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-158>

Nr: 3 (2007)

Barbro Lindgren, Günter Grass,

Sven Regener, J.C. Oates, Émile Zola

Amerikasvenska

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-368>

Nr: 4 (2008)

Agneta Pleijel, Torgny Lindgren, Gertrude Stein,

Ingo Schulze, Heinrich Böll

Reflection on Argentine identity

Filmöversättning och språklekar

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-1462>

Nr: 5 (2009)

Ekokritik, Jean-Henri Fabre, Återvinningens estetik,

Kerstin Ekman, Humanism och posthumanism, Elektriska fär och mekaniska

människor, Djurkaraktärer, Kulturella dimensionen

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-9569>

Nr: 6 (2010)

Theodor Kallifatides, Bodil Malmsten, Hugo Hamilton, Fransk 1800-talsprosa,

Marcel Pagnol, Vilhelm Moberg, Språkundervisning

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-12194>

Nr: 7 (2011)

Carl von Linné om insekter, Flyttfåglar i poesin, Stensimpor hos Norbert Scheuer,

Goethes självbiografiska skrivande, Ontologiska frågor hos Lars Jakobson,

Bodil Malmsten om minnets betydelse, Äldres samtalsstil, Andraspråkstales

kommunikation i arbetslivet

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-15249>

Copyright©Författarna

ISSN: 1653-1701

LITTERATUR OCH SPRÅK, nr. 7 (2011)

Innehåll

Red	Inledning	2
Ingela Pehrson Berger	Carl von Linnés <i>Tal, om Märkvärdigheter uti insecterne</i>	5
Magnus Jansson	Sträckläsning	35
Thorsten Päpłow	”Enbart hennes fulhet gör att hon hela tiden måste berätta historier.” Misslyckande som orsak till det stensimpelika berättandet i Norbert Scheuers <i>Überm Rauschen</i>	43
Ingemar Haag	Att känna sig själv och sitt århundrade – om Goethes självbiografiska skrivande	67
Marie Öhman	”Man ser mig och jag finns” – Ontologiska frågor i Lars Jakobsons <i>Vännerna</i>	91
Cecilia Pettersson	Det förflutnas dunkla kraft – om minnets betydelse i Bodil Malmstens prosa	115
Eva Sundgren	”då blir minnen av allting” – Äldres samtalsstil med fokus på berättelser	127
Marie Nelson	Andraspråkstalares kommunikation i arbetslivet	143

"Enbart hennes fulhet gör att hon hela tiden måste berätta historier." Misslyckande som orsak till det stensimpelika berättandet i Norbert Scheuers *Überm Rauschen*¹

Thorsten Pöplow

"Ingen fisksoppa utan förhistoria"²

Inledning

I sin bok *Dolda Principer. Kultur- och litteraturteoretiska studier* undersöker Torsten Pettersson bland annat frågan om vad vetenskaplighet är och hur den kan bedömas inom de humanistiska ämnena i (det svenska) universitetssystemet. En avgörande bedömningsgrund på en undersökningsvetenskapliga värde är enligt honom följande:

Ett första kriterium på vetenskapligt värde är att forskningsämnet bedöms vara *väsentligt-betydelselöst*. Vill man hålla sig inom vetenskapens ramar kan man inte välja ett ämne som anses vara helt trivialt ("Abborren som motiv i svensk 1900-talslitteratur") eller utgå från föreställningar som vetenskapssamhället förkastar ("Stjärnbildernas inverkan på svenska statsministrars beslutsfattande"). Sådana fadäser är emellertid mycket sällsynta – känslan för vilken typ av ämnen som är vetenskapligt acceptabel är också hos begynnande forskare djupt internaliserad. Däremot varierar naturligtvis graden av vetenskaplig betydelse kraftigt och brukar beaktas särskilt i sakkunnigutlåtanden: är ämnet "centralt" eller "perifert"?³

¹ Denna artikel är en bearbetad översättning av: Thorsten Pöplow (2011), "'Nur diese Hässlichkeit bewirkt, dass sie immerzu Geschichten erzählen muss'. Scheitern als Auslöser groppenhaften Erzählens in Norbert Scheuers *Überm Rauschen*", i M. Jendis, A. Malmqvist & I. Valfridsson (utg.), *Text im Kontext 9: Beiträge zur 9. Arbeitstagung schwedischer Germanisten*, 7.-8. Mai 2010. Umeå, s. 45-61. Översättning från engelska och tyska i artikeln har i huvudsak gjorts av Katharina Nahlbom. Jag skulle även vilja tacka AnnaCarin Billing samt Sture Packalén för språkliga och innehållsmässiga förbättringsförslag.

² Günter Grass (2007), *Dummer August*. Göttingen, s. 22. Orig.: "Keine Fischsuppe ohne Vorgeschichte."

³ Pettersson, Torsten (2002), *Dolda Principer. Kultur- och litteraturteoretiska studier*. Lund, s. 20.

Även om Pettersson framhåller att bedömningarna ”väsentligt”, ”betydelse-löst”, ”perifert” och ”centralt” liksom de värderingar som ligger till grund för dessa bedömningar genomgår förändringar, är det till skillnad från det hypotetiska forskningsämnet ”Stjärnbildernas inverkan på svenska statsmi-nistrars beslutsfattande” oklart varför ”Abborren som motiv i svensk 1900-tals-litteratur” skulle vara ett paradexempel på ett trivialt forskningsämne med lågt vetenskapligt värde.⁴ Man kunde även invända mot Petterssons resone-mang att hans första kriterium verkar bygga på en föreställning om ett centrum för humanistisk forskning, som i praktiken dock torde vara svårt att lokalisera eller få konsensus kring även vid en given tidpunkt. Detta hänger givetvis ihop med att till och med enskilda discipliner inom det humanistiska området uppvisar ett stort mått av heterogenitet. Dessutom är det olyckligt att implicit jämställa ”central” med ”betydande” även om man för argu-mentationens skull vore beredd att acceptera någon slags centrum för forskning skulle kunna identifieras vid en viss, given tidpunkt.

Vad gäller litteraturen kan t.ex. Magnus Enzensbergers *Ach Europa!* (*Ack Europa!*) vara ett exempel bland många, som ”från utkanterna öppnar [...] upp vår blick”⁵, eller liksom iakttagelsen i nobelpristagaren Heinrich Bölls *Irisches Tagebuch* (*Irländsk dagbok*) om Irlands central-perifera position: ”[...] för mer än tusen år sedan låg här, långt bort från centrum nästan som en excentricitet, djupt försjunkt i Atlanten, Europas brinnande hjärta...”⁶. Hela litteraturers framstående egenskap av att vara utanför ett centrum återspeglas även i litteraturvetenskapen. Det kan man se t.ex. inom rikt-ningarna postkolonialism eller reselitteraturforskningen. Detta illustreras bl.a. i Ottmar Ettens *ZwischenWeltenSchreiben. Literaturen ohne festen Wohnsitz* med idén om ”en rörelsepoetik” för att möjliggöra en ”analys av litteraturer utan fast adress”.⁷ En möjlig utväg här skulle kunna vara Borsdorfs och Mayers konstaterande: ”Idag kan nya impulser uppstå överallt – även i periferin. Ofta kan man konstatera, att sådana impulser kan komma i första hand just från periferin.”⁸

⁴ Ibid., s. 20-21. Lyrikvännen gav t.ex. ut en temanummer som fokuserar just på ”Fisken i poesin”; jfr. Jonas Ellerström (utg.), *Fisken i poesin. Lyrikvännen*, nr. 6/2011. Lund.

⁵ I Magnus Enzensberger (1987), *Ach Europa! Wahrnehmungen aus sieben Ländern*. Frankfurt a. M., s. 3 (förlagskommentar). Org.: ”von den Rändern her eröffnet [...] unseren Blick”.

⁶ Heinrich Böll (1972), *Irländsk dagbok* (övers. Katrin Franke). Stockholm, s. 13. Org.: ”[...] vor mehr als tausend Jahren lag hier, so weit außerhalb der Mitte, ein Exzentrismus, tief in den Atlantik hineingerutscht, Europas glühendes Herz...” (Heinrich Böll (2005), *Irisches Tagebuch*, i Heinrich Böll. *Werke. Kölner Ausgabe* – Bd. 10 (utg. av Viktor Böll). Köln, s. 195.)

⁷ Ottmar Ette (2005), *ZwischenWeltenSchreiben. Literaturen ohne festen Wohnsitz*. Berlin, s. 19. Org.: ”eine Poetik der Bewegung”; ”Analyse der Literaturen ohne festen Wohnsitz”.

⁸ Axel Borsdorf och Vera Mayer (2004), ”Konvergenz und Divergenz der Kulturen in den Randzonen der Städte – Eine notwendige Einleitung”, i *TRANS. Internet-*

Det är just "perifera" ansatser, dvs de som avviker från centrum, som inte sällan har möjlighet att på ett avgörande sätt bidra till att föreställningarna om vad som är "betydande" "[p]å lång sikt förskjuts".⁹ Det innebär att en tidsbunden värdering såsom "central" – om den nu överhuvudtaget är möjlig – nog är oförenlig med en dynamisk och egentligen först i efterhand möjlig värdering såsom "betydande". Kanske kunde man t.o.m. hålla med en av Gerhard Köpfs gestalter när han säger: "Bara den som är modig nog att strunta i gamla sjökort, upptäcker nya kontinenter. Huvudvägarna är inte intressanta [...]", för "utkanterna är alltid intressantare än själva centrum".¹⁰

Men eftersom den här undersökningen i första hand ska handla om stensimpan (*Cottus gobio*) som motiv och inte om frågan om och hur humanistisk forskning kan eller skall mätas, koncentrerar jag mig fortsättningsvis på att försöka visa, att t.ex. fiskar, eller snarare ett fiskmotiv mycket väl kan vara ett ämne värdigt en litteraturvetenskaplig studie. Det är nämligen inte alls orimligt att en studie om "Abborren i svensk 1900-talslitteratur" eller stensimpan skulle vara högst väsentlig t.ex. inom ramen för den så kallade ekokritiken, som Hofer på tyska benämner "ökologisch orientierte Literaturwissenschaft" (ekologiskt orienterad litteraturvetenskap), eller andra forskningsinriktningar.¹¹

Man kan förvisso konstatera att Scheuers roman *Überm Rauschen* (sv. *Över bruset*)¹², som nedan ska undersökas närmare, inte är upptagen i

Zeitschrift für Kulturwissenschaften nr. 15/2004. http://www.inst.at/trans/15Nr/03_7/borsdorf_mayer15.htm Org.: "Neue Impulse können heute überall entstehen – auch in der Peripherie. Vielfach ist gar zu beobachten, dass diese Impulse in erster Linie von dort kommen".

⁹ Pettersson, *Dolda Principer. Kultur- och litteraturteoretiska studier*, s. 21.

¹⁰ Gerhard Köpf (1996), *Nurmi – oder die Reise zu den Forellen*. München, s. 30 & 81. Org.: "Neue Kontinente entdeckt nur, wer mutig genug ist, auf alte Seekarten zu verzichten. Hauptstraßen interessieren uns nicht [...]", denn "die Ränder sind immer wichtiger als das Zentrum".

¹¹ Stefan Hofer (2007), "Plädoyer für eine ökologisch orientierte Literaturwissenschaft", i *Variations* 17, s. 165-180.

¹² I romanen används "Überm Rauschen"/"Över bruset" både auditivt och ortsbundet, eftersom värdshuset, där berättaren vuxit upp, ligger intill ett överfallsvärn, som lokalt kallas för "der Rauschen" ("Bruset"): "Der Rauschen, så kallas överfallsvärnet fortfarande idag, eftersom vattnet där brusande störtar ned i djupet". Org.: "Der Rauschen, so nennen die Leute auch noch heute das Wehr, weil das Wasser dort tosend in die Tiefe stürzt". (Norbert Scheuer (2009), *Überm Rauschen*. München, s. 34). Tilläggas kan att sammandragningen 'überm' ('över dem') på tyska har en klang av talspråk, som här markerar ett stort mått av förtrogenhet med både platsen och ljudet, bl.a. eftersom berättaren upplever ljudet av fallande vatten som en konstant och ibland tröstande närvaro under sin uppväxt (jfr t.ex. *ibid.*, s. 28, 33-37 & 53). 'Der Rauschen' är, inte minst genom att utgöra romanens titel, som motiv även i många andra avseenden ett nav i romanens struktur samt för olika gestalter i texten, vars betydelse dock inte kan analyseras systematiskt inom ramen för denna artikel.

ekokritikens gröna kanon. På så sätt befinner den sig i periferin av en ännu så länge perifer litteraturvetenskaplig disciplin. Den tycks heller inte direkt kompatibel med det ekologiska intresset inom ekokritiken, i alla fall inte vad gäller naturskyddande aspekter. Även om natur och djur, särskilt då flodlevande fiskar, spelar en stor roll i *Überm Rauschen* och intresset för fiskarna inte enbart inskränker sig till fångandet av dem, så är tankegångar kring naturskydd inte klart uttalade, åtminstone inte i form av ett direkt budskap.

Om man däremot instämmer med Greg Garrard i hans bedömning av utvecklingstendenserna inom ekokritiken, skulle en undersökning om fiskar i litteraturen, dvs det "komplexa samspelet" mellan t.ex. människa och natur, kunna vara av stor vikt inom denna litteraturvetenskapliga riktning:

Eftersom ekokritiker försöker tillhandahålla en helt och hållet transformativ diskurs, som gör det möjligt för oss att analysera och kritiskt betrakta den värld vi lever i, har fokus i allt högre grad lagts på det stora område, som kulturella processer och produkter utgör och inom och genom vilka kulturens och naturens komplexa samspel äger rum.¹³

En aspekt av detta komplexa förhållande eller samspel mellan människa och natur¹⁴ är den ofta använda bilden "klyftan" mellan människa och

¹³ Greg Garrard (2004), *Ecocriticism*. London/New York, s. 4. Org.: "As ecocritics seek to offer a truly transformative discourse, enabling us to analyse and criticise the world in which we live, attention is increasingly given to the broad range of cultural processes and products in which, and through which, the complex negotiations of nature and culture take place."

¹⁴ Jfr även John Bergers essä "Why look at animals?" (John Berger (1991), *About Looking*. New York, s. 3-28) eller begreppet "animal agency" (jfr Sarah McFarland & Ryan Hediger (2009), *Animals and Agency: An Interdisciplinary Exploration*. Leiden; eller Karin Molander Danielsson (2009), "Katten, hunden, mulan fågeln: Djurkaraktärer med agency i *McTeague*", i Sture Packalén (utg.), *Litteratur och Språk* 5, Västerås, s. 106-118). En utförligare diskussion om olika positioner ryms inte inom ramen för den här artikeln, se dock t.ex. en antropocentrisk världsbild (jfr t.ex. Jennifer Ladino (2009), "For the Love of Nature: Documenting Life, Death, and Animality in Grizzly Man and March of the Penguins", i *ISLE – Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 16.1. Cary, s. 58), begreppet "humanimal" (citerat i Dipika Nath (2009), "To Abandon the Colonial Animal": 'Race', Animals, and the Feral Child in Kipling's Mowgli Stories", i Sarah McFarland & Ryan Hediger (utg.), *Animals and Agency: An Interdisciplinary Exploration*. Leiden, s. 270) eller diskussionen om människan och "icke-mänskliga djur" ("non-human animals", jfr Corinne Painter & Christian Lotz (2007), "Phenomenology and the Question of the Non-Human Animal", i Corinne Painter, & Christian Lotz (utg.), *Phenomenology and the Non-Human Animal*. Dordrecht, s. 1–11).

djur – exempelvis i form av en ”brant avgrund av oförstående”¹⁵ eller som ett ”oöverbryggbart gap mellan människan och djuren”¹⁶ –, som tematiseras i *Überm Rauschen* genom det, som jag väljer att kalla det i fortsättningen, stensimpelika berättandet, vilket ska undersökas närmare i denna studie. Berättarjagets bror konstaterar: ”Fiskar har ett språk precis som människor”,¹⁷ och berättarjaget medger: ”Men kanske hade han rätt i det, kanske vet vi bara för lite om de andra levande varelserna och tingen som omger oss.”¹⁸ Därmed inte sagt att *Überm Rauschen* ger svar på dessa implicita frågor, utan snarare att förhållandet mellan människa och djur, i det här fallet genom exemplet stensimpan, iscensätts genom och i berättandet.

Stensimpan och det ”stensimpelika” berättandet

Intressant är *Überm Rauschen* också, eftersom texten varvas med teckningar av fiskar, som inte enbart ska förstås som utsmyckningar, utan som ingår i ett komplext växelspel med texten. Det inledande mottot, som är ett citat ur ”Die tyrrhenischen Schiffer” (”De tyrrhenska skepparna”) i Ovidius *Metamorfoser*¹⁹, visar också på ett komplext förhållande mellan människan och naturen. Mellan de flesta kapitlen finns kommenterade skisser föreställande fiskar infogade,²⁰ som är mycket mer än bara vackra illustrationer. I *Überm Rauschen* är stensimpan central i flera avseenden. För det första är bilden av stensimpan placerad ungefär mitt i romanen, för det andra avviker bildtexten tydligt från de övriga bildtexterna och anspelar på en

¹⁵ Berger, *About Looking*, s. 5. Orig.: ”narrow abyss of non-comprehension”.

¹⁶ Eileen Crist (1999), *Images of Animals: Anthropomorphism and Animal Mind*. Philadelphia, s. 1. Orig.: ”unbridgeable hiatus between humans and animal”.

¹⁷ Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 39. Orig.: ”Fische haben ebenso eine Sprache wie Menschen”.

¹⁸ Ibid. Orig.: ”Aber vielleicht hatte er recht damit, vielleicht wissen wir nur zu wenig von anderen Lebewesen und Dingen, die uns umgeben.”

¹⁹ Ibid, s. 5. Mottot är: ”Ej min fader i arv mig gav ullbärande färhjord, / kraftiga ungnöt ej att tegarna plöja, ej boskap. / Själv och fattig han var, men skickligt han lärt sig att fänga / vattens sprittande fisk med garn, med krok och metspö. / Denna förmåga gav bärgning nog. När han lärde mig konsten / sade han: ’Tag nu emot som efterträdande arving / allt jag av rikedom har.’ Vid sin bortgång inte han lämnat / mer än vatten åt mig, det enda som arv jag kan kalla.” (Ovidius (1998), *Metamorfoser* (urval och översättning Erik Bökman), Stockholm, s. 111). Orig.: ”Nicht hinterließ mir der Vater Gefilde, mit kräftigen Stieren / Sie zu bepflügen, nicht wolletragende Herden noch Kühe. / Arm war er selbst und pflegte mit Netzen, mit Angeln und Haken / Fische zu täuschen, die zappelnden [sic] aus den Gewässern zu ziehen. / Dieses Gewerbe ernährt ihn, und als er’s mir übermachte, / Sprach er: ’Du meines Betriebs Nachfolger und Erbe, so nimm hier / Die ich besitze, die Schätze!’ Und nichts hinterließ er mir sterbend / Außer dem Wasser: Nur das kann mein väterliches Erbteil ich nennen.”

²⁰ Jfr t.ex. Andrea Lüthi, ”Der Fluss als Familienalbum. *Überm Rauschen* von Norbert Scheuer.” *Neue Züricher Zeitung – Internationale Ausgabe*, 10.03.2010.

berättarform, som är central i romanen och som här betecknas med neologismen ”stensimpelik”.

I *Überm Rauschen* finns sammanlagt 20 teckningar, som till största delen föreställer fiskar, i en del fall även så kallade flugor, dvs beten som används vid flugfiske. För det mesta bildar dessa skisser och de tillhörande korta bildtexterna en övergång mellan två kapitel. Men eftersom romanen består av 29 kapitel, är följaktligen inte alla kapitelövergångar försedda med kommenterade skisser. Bildtexterna är ofta skrivna i en stil som för tankarna till konversationslexikon. Mellan det femte och sjätte kapitlet illustreras exempelvis fiskars kroppsstruktur i allmänna och förklarande ordalag – med abborren som modell:

Fiskens hjärta är stort som en fingertopp och ligger under gälarna. Alla fiskens inre organ, tarm, lever, njure, könsorgan, ligger i bälens skyddande bukhåla. Simblåsan ligger mitt i kroppen, med hjälp av den kan fiskarna sväva i vattnet. En del fiskarter har en tvådelad simblåsa, i den bakre delen är det mer luft. Fisken får syre genom gälarna. Det går till så att den tar in vatten med munnen och transporterar det via gälarna till gällocken. De blodröda gälbladen tar upp syret i vattnet och leder det vidare in i fiskens blodomlopp.²¹

På liknande sätt informeras läsaren om bäckforellens viktigaste kännetecken: ”Bäcköringen (*Salmo trutta fario*) har en spindelformig kropp med trubbig nos och små vassa tänder.”²² Även om bilderna är placerade på ett allt annat än tillfälligt sätt och de flesta beskrivningarna mer eller mindre tydligt bryter mot konversationslexikonets stil – om bäcköringen står det t.ex. också: ”Den verkar pipa i vattnet, en ljus, surrande ton”²³ – så sticker texten till bilden av stensimpan ut extra mycket, eftersom den direkt anspelar på en av romangestalterna och anknyter till romanens berättarform:

²¹ Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 32. Orig.: ”Das Herz der Fische ist groß wie eine Fingerkuppe, und es liegt unter den Kiemen. Alle inneren Organe des Fisches, Darm, Leber, Niere, Geschlechtsorgane, liegen in der schützenden Bauchhöhle des Rumpfes, die Schwimmblase in der Körpermitte, mit ihrer Hilfe können Fische im Wasser schweben. Einige Fischarten haben eine zweigeteilte Schwimmblase; im hinteren Teil ist mehr Luft. Die Sauerstoffversorgung erfolgt über die Kiemen. Dazu wird Wasser mit dem Maul aufgenommen und über die Kiemen zu den Kiemendeckeln transportiert. Die blutroten Kiemenblätter nehmen dabei den im Wasser befindlichen Sauerstoff auf und leiten ihn in den Blutkreislauf des Fisches ein.”

²² Ibid., s. 25. Orig.: ”Die Bachforelle (*Salmo trutta fario*) hat einen spindelförmigen Körper mit stumpfer Schnauze und kleinen scharfen Zähnen.”

²³ Ibid., s. 43. Orig.: ”Sie scheint im Wasser zu pfeifen, einen hellen sirrenden Ton”.

Stensimpan (*Cottus gobio*), det tjocka huvudet och den breda munnen kikar fram ur en håla under en sten. Hon är en historieberättare som rotar i slam och frambringar saker som ingen vill höra, precis som Zehners meningslösa pladder. Stensimpan har ingen simblåsa utan rör sig nattetid ryckartat med utspänd bröstfena över flodbotten. Den har en kägelformad kropp utan fjäll, ryggen och sidorna är grå med oregelbundna fläckmönster och marmoreringar, på ryggen har den en kraftig bakåtböjd tagg, en stor, fläckad bröst- och bukfena. Enbart hennes fulhet gör att hon hela tiden måste berätta historier.²⁴

Beskrivningen av stensimpan skiljer sig från beskrivningarna av övriga fiskar först och främst genom att den är tydligt antropomorfiserande. Stensimpan får rollen som historieberättare, den jämförs direkt med en av romanens gestalter, och behovet att berätta historier sätts tydligt i samband med mänskliga motiv och tillkortakommanden. Denna prosopopoeia liksom förebådas av berättarjaget, när han minns sin ungdom: "En fisk som inte hade någon simblåsa och vandrade på flodens botten som en liten människa."²⁵

Zehners stensimpelika berättande

Det stensimpelika berättandet, som byoriginalet Zehner förkroppsligar, präglas av ett oupphörligt och delvis oförståeligt ordflöde: "Zehner hade alltid haft konstiga idéer [...]. Men med tiden, då hans mentala krafter sinade, blev han allt egendomligare, ingen förstår meningen med det som han dagarna i ända säger, böjd över bardisken [...]."²⁶ Typiskt för Zehner och därmed även för det stensimpelika berättandet är denna skildring av berättarjaget:

²⁴ Ibid., s. 82. Orig.: "Groppe (*Cottus gobio*), ihr dicker Kopf mit breitem Maul lugt aus einer Höhle unter einem Stein hervor. Sie ist ein Geschichtenerzähler, der im Schlamm wühlt und Dinge hervorbringt, die niemand hören will, so wie Zehners nutzlos dahergeplappertes Gerede. Die Groppe hat keine Schwimmblase, bewegt sich nachts mit gespreizter Brustflosse ruckartig über den Flussgrund. Sie hat einen keulenförmigen, schuppenlosen Körper, ihr Rücken und die Flanken sind grau mit unregelmäßigen Marmorierungen und Fleckenmustern, auf dem Rücken hat sie einen kräftigen nach hinten gekrümmten Dorn, eine große gefleckte Brust- und Bauchflosse. Nur diese Hässlichkeit bewirkt, dass sie immerzu Geschichten erzählen muss."

²⁵ Ibid., s. 72. Orig.: "Ein Fisch, der keine Schwimmblase hatte und, wie ein kleiner Mensch, über den Grund des Flusses wandelte."

²⁶ Ibid., s. 44. Orig.: "Zehner hatte immer schon seltsame Ideen [...]. Aber mit der Zeit und weil seine geistigen Kräfte nachließen, ist er immer eigentümlicher geworden, niemand versteht den Sinn dessen, was er den ganzen Tag an der Theke hockend redet [...]."

Även i går morse, när jag kom in på krogen, satt Zehner vid bardisken. Han vände sig om, såg på mig med grumliga ögon, men han kände inte igen mig. Han luktade fortfarande som förut, torkat spannmål och gammal dieselolja. Förr var han en klok man, som använde den senaste tekniken och byggde om sin kvarn till ett modernt företag. Nu pratade Zehner om sin hund, som han kallade skithög och som hade sprungit efter en hare på fältet och inte lyssnat på honom. "Kräket pratar med spöken, de stör mina tankar... tittar inte ens efter mig..."²⁷

Zehner är nästan något av ett inventarium i värdshuset, som berättarjagets familj äger: Han står vanligtvis vid bardisken, där han oavbrutet babblar. Huruvida *Überm Rauschen* anspelar direkt på Tranströmers "Östersjöar", kan inte klargöras inom ramen för den här uppsatsen,²⁸ men likheten mellan de båda texternas fiskbeskrivningar är intressant. Medan stensimpans eller simpfamiljens fulhet betonas i *Überm Rauschen*,²⁹ ges en möjlig förklaring av orsaken till denna fulhet i Tranströmers "Östersjöar": "Hornsimpa. Fisken som är paddan som ville bli fjäril och lyckas till en tredjedel,

²⁷ Ibid., s. 44-45. Orig.: "Auch als ich gestern Morgen in unsere Gaststätte kam, saß Zehner an der Theke. Er drehte sich um, sah mich mit trüben Augen an, aber er erkannte mich nicht. Er roch noch wie früher, nach trockenen Spelzen und altem Dieselöl. Damals war er ein kluger Mann gewesen, der sich mit den neuesten Techniken beschäftigte und seine Mühle zu einem modernen Betrieb umgebaut hatte. Jetzt redete Zehner von seinem Hund, den er arschloch nannte und der auf dem Feld einem Hasen hinterhergerannt war und nicht auf ihn gehört hatte. "Der Köter quatscht mit Gespenstern, die stör'n meine Gedanken ... glotzt sich nich' mal nach mir um ..."

²⁸ I *Überm Rauschen* finns emellertid ett anmärkningsvärt stort antal intertextuella referenser och anspelningar. Förutom till Ovidius *Metamorfoser* finns referenser till exempelvis Norman Macleans *Där floden flyter fram* (jfr Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 16-17, 22, 78, 143) och till Josef Martin Bauers *Så långt benen bär* (jfr Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 14). Bandinspelningarna som berättarjaget gör påminner vidare om Plenzdorfs *Den unge W:s nya lidanden*, och det finns också mindre uppenbara paralleller, såsom rösterna som berättarjagets pappa tycker sig höra i suset från dammen, där berättarens föräldrahem ligger (jfr Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 70), något som för tankarna till en iakttagelse i Kerouacs *Big Sur*: "[...] the creek gurgles and thumps outside — A creek having so many voices it's amazing" (Jack Kerouac (1962), *Big Sur*. New York, s. 19). Det finns också flera paralleller till och även överlappningar med Scheuers *Flußabwärts*, som är värda att lyfta fram och borde undersökas närmare. Även den möjliga anspelningen på Grass *Flundran* skulle kunna ingå i en undersökning, där den intertextuella potentialen hos *Überm Rauschen* analyseras närmare. Men det får inte plats inom ramen för den här undersökningen.

²⁹ Jfr Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 82.

gömmar sig i sjögräset men dras upp med näten, fasthakad med sina patetiska taggar och vårtor – när man trasslar loss den ur nätmaskorna blir händerna skimrande av slem.”³⁰ I ”Östersjöar” är den eftersträlvade men misslyckade förvandlingen hornsimpans kännetecken. Detta förvandlingens misslyckande kännetecknar även Zehner i *Überm Rauschen*:

När jag gick förbi honom talade Zehner med ett spöke. Det verkade sitta bredvid honom. Han drack det till och berättade för det om sin kvarn, som han bara ägde i minnet numera. Zehner klagade på sin son, eftersom sonen hade sålt allt och bytt ut dieselmotorerna mot moderna elektriska aggregat eftersom det inte maldes någon säd längre, över sin svärdotter, som bar skulden till att han inte hade sett sina barnbarn på flera år, och över den holländska kvinnan som hade bott i en campingvagn vid floden.³¹

I Zehners fall är det inte i första hand ’fulheten’³², som ger upphov till hans berättartvång och utlöser hans ändlösa monologer³³, utan snarare ett annat slags misslyckande, hans motgångar i yrkeslivet och de störda relationerna till hans familj. Zehners affärsmässiga misslyckande, som antagligen beror på sonens övertagande av kvarnen, verkar gå hand i hand med hans hemfallande åt alkoholen, hans alltmer egendomliga uppträdande och hans fjärmande från den egna familjen, så att:

³⁰ Tomas Tranströmer (1984), ”Östersjöar”, i *Tomas Tranströmer – Dikter*. Stockholm, s. 126. Om man ska vara nogräknad handlar det alltså inte om stensimpan, *Cottus gobio*, i Tranströmers text utan om den närbesläktade hornsimpans, *Trigloporus quadricornis*, som liknar stensimpan till utseendet. På tyska heter hornsimpa ”Vierhornige Groppe”, men Tranströmers tyska översättare har valt kortformen Groppe, antagligen eftersom den kan användas som en övergripande beteckning för simpfiskar. Den tyska översättningen lyder: ”Groppe. Der Fisch, der die Kröte ist, die ein Schmetterling werden wollte und der das zu einem Drittel gelungen ist, versteckt sich im Seegras, wird aber mit Netzen herausgezogen, festgehakt an seinen pathetischen Zacken und Warzen – [...] klaubt man ihn aus den Netzmaschen heraus, schimmern die Hände vor Schleim.” (Tomas Tranströmer (1997), ”Ostseen”, i *Sämtliche Gedichte* (fr. sv. av Hanns Grössel). München, s. 142).

³¹ Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 46-47. Orig.: ”Zehner sprach, als ich an ihm vorbeiging, mit einem Gespenst. Es schien neben ihm zu sitzen. Er prostete ihm zu und erzählte ihm von seiner Mühle, die ihm doch nur noch in seiner Erinnerung gehörte. [...] Zehner schimpfte über seinen Sohn, weil er alles verkauft habe, die Dieselmotoren durch moderne elektrische Aggregate ausgetauscht habe, weil nun kein Getreide mehr gemahlen [...] würde, über seine Schwiegertochter, derentwegen er seine Enkelkinder schon seit Jahren nicht mehr gesehen habe, und über die Holländerin, die in einem Campingwagen am Fluss gewohnt habe.”

³² Ibid., s. 82.

³³ Ibid., s. 47.

[...] det inte spelade någon roll längre om Zehner var full eller nykter, han hade ingen uppfattning om vare sig framtiden, nuet eller det förflutna, hans tankar föll alltmer sönder i lösa brottstycken. På kvällarna när han hade lämnat värdshuset irrade han oroligt omkring, hans hund förde honom alltid tillbaka till värdshuset, utan hunden skulle han inte kunna finna sig tillrätta längre. På sista tiden hade han också allt oftare börjat gå till campingsserveringen [...]. Redan på förmiddagen bankade han på dörren tills de öppnade den för honom, han snodde små bollar från bordsfotbollsspelet hela tiden och gömde dem på olika ställen, han samtalade med människor som hade dött för länge sedan, som om de satt bredvid honom vid bardisken, och han pratade ständigt om kriget.³⁴

För Zehner, liksom för nästan alla manliga gestalter i *Überm Rauschen*, gäller inte: "Där olyckan börjar, där börjar ofta även tigandet."³⁵ Tvärtom, Zehner inskränker sig i sitt berättande nämligen inte till att fördöma sonen, som han menar har ruinerat hans kvarn, eller svärdottern, som – säkert på goda grunder – håller honom borta från barnbarnen, utan liksom stensimpan är han "en historieberättare som rotar i slam och frambringar saker som ingen vill höra [...]"³⁶ Hans berättande rör framför allt saker som hans omgivning tycker är obehagliga, som berättelser från kriget, som man i byn tydligen byggt en tigandets mur omkring och som således symboliserar rotandet i slam:

Nu pratade Zehner om krigsåren, berättade om en polack som varit krigsfånge och som arbetade i deras kvarn när Zehner var liten. Polacken hade en kärleksaffär med en

³⁴ Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 106. Orig.: "[...] es bei Zehner keinen Unterschied mehr mache, ob er betrunken oder nüchtern sei, er kenne weder Zukunft noch Gegenwart noch Vergangenheit, seine Gedanken zerfielen immer mehr in zusammenhanglose Bruchstücke. Abends, nachdem er die Gaststätte verlassen habe, laufe er von Unruhe getrieben umher, sein Hund führe ihn immer wieder zur Gaststätte, ohne den Hund würde er sich nicht mehr zurechtfinden. In letzter Zeit gehe er auch häufig in die Campingschenke [...]. So habe Zehner schon frühmorgens gegen die Tür getrommelt, bis sie ihm aufgeschlossen habe [sic], dauernd klaue er Kickerbälle und verstecke sie irgendwo, spreche mit längst Verstorbenen, als säßen sie neben ihm an der Theke, und immer wieder rede er vom Krieg."

³⁵ Köpf, *Nurmi – oder die Reise zu den Forellen*, s. 118. Orig.: "Wo das Unglück beginne, da fange nicht selten auch das Schweigen an."

³⁶ Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 82. Orig.: "ein Geschichtenerzähler, der im Schlamm wühlt und Dinge hervorbringt, die niemand hören will".

tysk kvinna, vilket var förbjudet för polacker. Zehner sade att nuförtiden ville ingen veta vad de gjorde med honom då.³⁷

Dessa anspelningar på krigsfångens öde verkar dock snarare ha som syfte att vara otrevliga än att påminna om en begången orätt. Det plågsamma i den här historien förstärks av det faktum, att man kan förmoda att Zehner var delaktig i kärleksparets öde. Han medger åtminstone utan vidare att han iakttog paret: "Sedan berättade han hur han hade betraktat de båda på höskullen när de älskade. Han berättade om deras nakna stjärtar och om kvinnans rävfärgade hår, henne som man senare transporterade iväg [...]"³⁸

Zehner säger också andra opassande saker – även det ett slags rotande i slam – som måste vara pinsamma för hans åhörare och som förstärker hans roll som verbal kverulant. Om berättarjagets brors flickvän, som omkom vid en fiskeutflykt, påstår han till exempel: "Han tog upp små bordsfotbollsbollar ur fickan och sade: 'så stora och hårda var mina kulor' – Han slog bollarna mot varandra hela tiden. '... slickade, tills de var så hårda.'"³⁹

Sammanfattningsvis kan man säga om Zehner, att han till skillnad från stensimpan visserligen inte i första hand är utseendemässigt ful, men att han på grund av sitt yrkesmässiga och senare sociala misslyckande och med sitt närmast patologiska berättartvång representerar en form av mänsklig 'fulhet', som även stensimpan förknippas med. Zehner utmärker sig främst genom sitt 'fula' uppträdande. Hans berättande har också ett kompensatoriskt inslag, eftersom han inte bara går in för att vara otrevlig utan också nedvärderar sina medmänniskor, som är anmärkningsvärt tålmodiga med tanke på hans dåliga uppförande. Han pikar till exempel berättarjaget och även indirekt dennes far när han säger: "Den som inte blir någonting, blir krogvärd ... hehehe."⁴⁰

³⁷ Ibid., s. 88-89. Orig.: "Zehner sprach jetzt über die Kriegsjahre, erzählte von einem Polen, der Kriegsgefangener gewesen war und, als Zehner noch ein Kind war, in ihrer Mühle arbeitete. Dieser Pole hatte eine Liebschaft mit einer deutschen Frau, was für einen Polen verboten gewesen sei. Zehner sagte, heute wolle keiner mehr wissen, was sie mit ihm damals gemacht hätten."

³⁸ Ibid., s. 89. Orig.: "Dann erzählte er, wie er die beiden im Heuschober beim Lieben beobachtet hatte, von ihren nackten Hintern sprach er und den fuchsfarbenen Haaren dieser Frau, die man später abtransportierte [...]"

³⁹ Ibid., s. 93. Orig.: "Er zog Kickerbälle aus seiner Tasche und sagte: 'So dick und hart waren meine Eier' – Immer wieder tickte er die Bälle gegeneinander.' ... hat gelutscht, bis sie so hart waren."

⁴⁰ Ibid., s. 126. Orig.: "Wer nichts wird, wird Wirt ... hähähä." Detta är en vanlig skämtsam ordlek, som bygger på homofonin [virt] i "Wirt" (värd) och "wird" (blir).

Faderns misslyckande och stensimpelika berättande

Inte enbart Zehner står för det stensimpelika berättandet, utan även berättarens far och bror visar prov på det. Men denna typ av berättande begränsar sig nästan uteslutande till manliga figurer, vilket delvis kan förklaras med att kvinnor, med undantag av berättarjagets mor och broderns före detta flickvän, spelar en förhållandevis underordnad roll i boken.⁴¹ Dessutom verkar misslyckande i samband med det stensimpelika berättandet vara en typiskt manlig åkomma i *Überm Rauschen*. I *Überm Rauschen* verkar det framför allt vara kvinnorna, och i synnerhet modern, som förknippas med tigan. Berättarjaget klandrar sin mor för detta:

[...] egentligen sade aldrig mamma någonting när det gällde oss – allt måste vi lista ut själva, hela vårt liv är mer eller mindre en historia, som vi har hittat på själva, ett sammelsurium av ord och röster, fyllesnacket vid disken i vårt vädshus.⁴²

Bara en kvinnofigur, nämligen Reese, kommer i närheten av det stensimpelika berättandet. När jaget och hans bror är små berättar hon nämligen ofta för dem om deras möjliga biologiska far: "Mamma sade [...]: 'Det är meningslöst alltihop. Reese ska inte säga så mycket dumheter.' Men Reese hörde inte på mamma och berättade hela tiden saker för oss som vi inte skulle veta om."⁴³ Reeses berättande uppvisar dock inte de kompensatoriska drag som karakteriserar stensimpan, Zehner och berättarjagets far och bror.

Enligt berättarjagets uppfattning älskade hans mor sin första make så mycket att hon, efter dennes död, inte kunde älska någon mer, inte heller sina barn:

För mamma var Herrmann och jag bara slumpmässiga produkter, som tillkommit under kärleksnätter efter ansträngande dagar bakom disken, med någon av männen som hon kanske bara behövde för att kunna glömma Valentin, sin älskade första make [...]. Hon sade: "Ungarna hade ja' inte fått, om dom inte hade försäkrat mej om att ja' inte kunde få fler efter olyckan..."⁴⁴

⁴¹ Berättaren omnämner till exempel sina systrar mestadels i kollektiv som "systarna" eller "mina systrar" (jfr t.ex. Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 50–51).

⁴² Ibid., s. 31. Orig.: "[...] eigentlich hat Mutter nie etwas gesagt, wenn es uns betraf – alles mussten wir uns selber zusammenreimen, unser ganzes Leben ist eine mehr oder weniger von uns selbst erfundene Geschichte, ein Sammelsurium aus Worten und Stimmen, dem Gerede Betrunkener an der Theke unserer Gaststätte."

⁴³ Ibid., s. 19. Orig.: "Mutter meinte [...]: 'Es hat alles keine Bedeutung. Reese soll nicht so viel dummes Zeug reden.' Aber Reese hörte nicht auf Mutter und erzählte uns immer wieder Dinge, die wir nicht wissen sollten."

⁴⁴ Ibid., s. 26. Orig.: "Für Mutter waren Hermann und ich nur Zufallsprodukte aus

Vad hennes andra make beträffar, berättarjagets och Hermanns styvfar⁴⁵, verkar han mest vara en älskare som stannat kvar av en tillfällighet och som delvis på grund av det kärlekslösa äktenskapet så småningom hemfaller åt alkoholmissbruk. Faderns långsamma sociala och personliga förfall har således andra orsaker än Zehners, och hans stensimpeberättande har nästan enbart en kompensatorisk funktion. I motsats till Valentin, moderns första make, vars namn har sitt ursprung i latinets *valere*, "att vara kraftig, sund och stark", är hennes andra make allt annat än just detta:

Jag tror att pappa bara drack för att han var förtvivlad, eftersom han älskade sin fru, som tidigare hade älskat en annan man så mycket att hon inte kunde älska någon mer och som bara hade sett honom som en far till sina två utomäktenskapliga söner. När pappa var berusad blev han en fantasifull furie och gav mammas eskapader och kärlekshistorier omåttliga proportioner. Mamma gav inte med sig, tvärtom, hon provocerade honom till det yttersta, tills han blev våldsam.⁴⁶

Berättarjaget, som uppenbarligen står sin far närmare än modern, förvånar med sin inställning: "Trots det vill jag påstå att min pappa var en god människa. När han inte hade druckit alkohol var han en klok och balanserad man, som förstod sig på många saker, som älskade oss barn och lärde oss mycket."⁴⁷

Från början är fadern en i vissa avseenden beläst man som har "huvudet fullt med böcker och illusioner" och som trots det eller kanske just

Liebesnächten nach anstrengenden Markttagen hinter der Theke, mit einem der Männer, die sie vielleicht gebraucht hatte, um ihren geliebten ersten Mann Valentin zu vergessen [...]. Sie sagte: "Die Kinder hätt' ich nich' bekommen, wenn die mir damals nach dem Unfall nich' versichert hätten, dass ich keine mehr kriegen kann..."

⁴⁵ Ty. 'Ziehvater'. Fastän han kallas mest "Vater" (sv. far, pappa) i *Überm Rauschen* är han inte brödernas biologiska far. Han benämns även fader eller far i denna artikel. I citaten översätts "Vater" oftast med "pappa", eftersom "Vater", i något äldre tyskt språkbruk, mer motsvarar den moderna svenskans "pappa".

⁴⁶ Ibid., s. 28. Orig.: "Ich glaube, Vater trank nur aus Verzweiflung, weil er seine Frau liebte, die vorher einen anderen Mann so sehr geliebt hatte, dass sie jetzt niemanden mehr lieben konnte, die damals in ihm nur einen Vater für ihre zwei unehelichen Söhne gesucht hatte. Wenn Vater betrunken war, wurde er zu einer phantasievollen Furie, steigerte Mutters Eskapaden und Liebschaften ins Unermessliche. Mutter gab niemals klein bei, im Gegenteil, sie provozierte ihn bis zum Äußersten, bis er gewalttätig wurde."

⁴⁷ Ibid., s. 28. Orig.: "Trotzdem behaupte ich, dass mein Vater ein guter Mensch war. Wenn er keinen Alkohol getrunken hatte, war er ein kluger besonnener Mann, der sich in vielen Dingen auskannte, uns Kinder liebte und uns vieles beibrachte."

därför bara är en lägre anställd i en järnhandel.⁴⁸ Sedan genomgår han en ödesdiger utveckling, som börjar med missnöje över försummelser⁴⁹ och slutar med kompensatoriskt berusat skryt:

När pappa stod bakom disken drack han med gästerna, skröt och pratade om viktiga ting, lät alla förstå hur dumma och obildade de var och citerade ur sina älskade böcker av Bakunin och Stirner och ur Izak Waltons *Den fulländade fiskaren*. Det sade inte folket här någonting. Berusad malde han på om regionen Eifel, [...] en krönika om orten, som han tänkte skriva [...].⁵⁰

Det verbalt grälsjuka draget är till skillnad från hos Zehner, som uppenbarligen medvetet vill vara otrevlig, inte lika framträdande hos fadern, eller åtminstone är det inte lika avsiktligt, eftersom hans berättande mer handlar om skryt och compensation. Men även fadern uppvisar en sorts stensimpelik fulhet i sitt uppträdande, därigenom att han låter alla förstå 'hur dumma och obildade de är'.

Hans projekt att skriva en krönika är i dubbel mening ett kompensatoriskt berättarprojekt, vilket berättarjaget antyder. Först och främst är den brett anlagda krönikan om Eifel, "som börjar vid den tiden, då [...] Eifel bara var ett grunt hav",⁵¹ en av de illusioner som ska få fadern att glömma sin otillfredsställelse. För det andra har fadern för avsikt att skriva en krönika om en ort, som inte är hans egen och som inte ens de som bor där verkar vara intresserade av. I hemlighet verkar byinvånarna till och med håna honom och utnyttja hans behov av att göra sig viktig, och själv låter han sig uppenbarligen villigt utnyttjas, så länge han får hålla låda:

[...] de lät honom prata, drack på hans bekostnad tills de blivit fulla och berättade själva otroliga lögnhistorier för honom, som pappa gärna trodde på. Han antecknade allt i skrivhäften och trodde faktiskt på allting – trots att han egentligen inte var någon dum man utan i vissa avseenden klok och bildad. Han sade en gång att ingen kan veta vad som verkligen är sant eller falskt och att det därför är

⁴⁸ Ibid., s. 79. Orig.: "den Kopf voller Bücher und Illusionen"; "kleiner Angestellter in einer Eisenwarenhandlung".

⁴⁹ Jfr *ibid.*

⁵⁰ Ibid., s. 79. Orig.: "Wenn Vater hinter der Theke stand, trank er mit den Gästen, prahlte und redete bedeutungsvoll, ließ alle spüren, wie dumm und ungebildet sie doch seien, zitierte aus seinen geliebten Schriften von Bakunin und Stirner und dem *Vollkommenen Angler* von Izaak Walton. Den Leuten hier sagte dies alles nichts. Betrunken schwadronierte Vater von der Eifel, [...] einer Chronik des Ortes, die er schreiben werde [...]."

⁵¹ Ibid. Orig.: "[...] die in der Zeit beginne, als [...] die Eifel noch ein seichtes Meer gewesen sei".

klokast att tro på det man vill tro på, även om det låter helt fantastiskt.⁵²

Berättarjaget konstaterar nyktert: "Men verkligheten såg annorlunda ut, han måste skaffa sig ett arbete och tjäna pengar, till en början reste han iväg för att jobba, sedan fick han en anställning i cementfabriken"⁵³, eftersom familjen inte kan försörja sig på värdshuset som de driver.

Faderns fiskeintresse har en liknande kompensatorisk funktion. Hans främsta historia om fiskeframgång bygger på en münchhausiad:

Pappa berättade för oss om Paul Maclean, en berömd amerikansk flugfiskare, som efter kriget var stationerad i Westfalen som helikopterpilot. Vid den tidpunkten var pappa ute med några vänner på en cykeltur vid floden Werre. Under tiden som de rastade kretsade en helikopter över dem. [...] Medan rotorbladen fortfarande snurrade och deras mössor blåste av i vinden, hoppade två amerikanska soldater ut. "Och vet du vem den ene av dem var?" Pappa gjorde en lång paus och tittade på Hermann – när han skrävande berättade den här historien i värdshuset, tittade han på alla som stod runt honom, väntade och basunerade slutligen ut: "Den store Paul Maclean [...]. Jag fiskade med Paul, han lånade mig sitt spö och visade mig hur man gör." [...] Pappa ägde en fiskefluga, som han hade fått av honom och som han alltid bar med sig i bröstfickan på sin väst. Senare, efter att han hade skrivit sin underbara bok om brodern och flugfisket, skickade Pauls bror Norman Maclean en dedikerad förstautgåva av sin bok till pappa.⁵⁴

⁵² Ibid., s. 80. Orig.: "[...] sie ließen ihn reden, tranken auf seine Kosten, bis sie betrunken waren, und erzählten ihm dann ihrerseits unglaubliche Lügengeschichten, die Vater gern für wahr annahm. Er notierte alles in Hefte und glaubte tatsächlich alles – obwohl er eigentlich kein dummer Mann und in gewisser Weise klug und gebildet war. Er sagte einmal, niemand könne wissen, was wirklich wahr oder falsch sei, daher sei es klüger, dasjenige zu glauben, das man glauben möchte, auch wenn es noch so fantastisch sei."

⁵³ Ibid., s. 78-79. Orig.: "Doch die Wirklichkeit sah anders aus, er musste sich eine Arbeit suchen und etwas dazuverdienen, zuerst war er auf Montage, bis er dann eine Anstellung im Zementwerk fand".

⁵⁴ Ibid., s. 16. Orig.: "Vater erzählte uns von Paul Maclean, einem berühmten amerikanischen Fliegenfischer, der nach dem Krieg in Westfalen als Helikopterpilot stationiert gewesen war. Vater war zu dieser Zeit mit Freunden unterwegs auf einer Radtour an der Werre. Als sie rasteten, kreiste ein Hubschrauber über ihnen. [...] Während sich noch die Rotorblätter drehten und der Wind ihnen die Mützen vom Kopf fegte, sprangen zwei amerikanischen Soldaten heraus. "Und weißt du, wer der eine von ihnen war?" Vater machte eine lange Pause, sah Hermann an – wenn er diese Geschichte in der Gaststätte zum Besten gab, blickte

Eftersom Paul Maclean dödade redan 1938 och således inte kunde befinna sig i Westfalen efter andra världskriget,⁵⁵ är historien ett tydligt exempel på faderns kompensatoriska stensimpelika berättande. Den här historien, som fadern tydligen berättar om och om igen och som syftar till att lyfta fram honom som en flugfiskare utöver det vanliga, är alltså en av hans "illusioner"⁵⁶, som tyder på ett kompensatoriskt berättartvång liksom på en vilja att ta uppenbart påhittade historier, även de egna, för sanning: "Det fanns många historier som pappa trodde på och återberättade, hela livet var bara en fantastisk historia för honom."⁵⁷ På samma nyktra sätt som berättarjaget bemöter faderns krönikeprojekt konstaterar han om pappans påstådda fiskebegåvning: "Men han hade ingen begåvning alls, bara en stor passion för fiske."⁵⁸

Stensimpan sammanfattar symboliskt faderns liv, hans sätt och tillkortakommanden, eftersom den i likhet med Tranströmers hornsimpa är "[f]isken som är paddan som ville bli fjäril och lyckas till en tredjedel [...]"⁵⁹ Den misslyckas med sina stora ambitioner och måste, liksom stensimpan, därför "alltid berätta historier" för att dölja sina egna misslyckanden.⁶⁰ I ljuset av det kan man förstå faderns slut, då han genom sitt 'krypande på botten', dvs marken, även fysiskt börjar likna stensimpan, som "vandrade på flodens botten som en liten människa"⁶¹:

När pappa började dricka omåttligt och blev sjuk, höll han nästan enbart till i källaren och experimenterade med sina beten. Vi tyckte att han nästan var som ett spöke. Då och då kröp han på alla fyra berusad uppför källartrappan och ville ut. Men mamma hade låst dörren i förväg, hon ville inte släppa ut pappa, eftersom han i så fall skulle rasa, slå sönder huset och slå henne. Pappa blev istället sittande på trappsteget vid den låsta källardörren och jämrade sig [...].

er in die Runde, wartete und posaunte schließlich: "Der große Paul Maclean [...]. Ich habe mit Paul gefischt, der hat mir seine Rute geliehen und mir gezeigt, wie man's macht." [...] Vater besaß eine Köderfliege von ihm, die er in der Brusttasche seiner Weste immer mit sich trug. Später, nachdem Pauls Bruder Norman Maclean das wunderbare Buch über seinen Bruder und das Fliegenfischen geschrieben hatte, schickte er Vater eine Erstausgabe mit Widmung."

⁵⁵ Jfr Annie Proulx (2001), "Foreword", i Maclean, Norman, *A River Runs Through It – and Other Stories*. Chicago, s. ix. Utgiven av Annie Proulx.

⁵⁶ Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 79.

⁵⁷ Ibid., s. 55. Orig.: "Vater hatte viele Geschichten geglaubt und weitererzählt, das ganze Leben war für ihn nur eine fantastische Geschichte gewesen."

⁵⁸ Ibid., s. 79. Orig.: "Aber er hatte gar kein Talent, nur die Leidenschaft zum Fischen."

⁵⁹ Tranströmer (1984), "Östersjöar", s. 126.

⁶⁰ Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 82.

⁶¹ Ibid., s. 72.

Efter en stund kröp han ned i källarvalvet igen, till sina burkar, flaskor, beten, böcker och floden, som strömmade förbi den tjocka stenmuren. När han lade örat mot den fuktiga murstenen, tyckte han sig till slut höra en viskning i bruset, och i sitt delirium talade han med fiskar och döda människor, vars röster han tyckte sig höra.⁶²

Broderns misslyckande och metamorfos

Mot den bakgrunden ter sig berättarjagets konstaterande om sin (halv) bror⁶³: "Hermann var som pappa", mindre som ett omdöme än som ett menetekel.⁶⁴ Det finns tydliga likheter i deras utveckling, eftersom båda verkar ha potential, som i slutändan går till spillo och slutar i dryckenskap. I motsats till fadern verkar det först som om Hermann inte bara har viljan och passionen utan också talangen för att uppnå högre mål. Med beundran och förmodligen även med en viss avund konstaterar berättaren att brodern, som är ortens bästa elev, fick gå på gymnasiet: "[...] han skulle ta studenten och studera vidare. Det hade pappa alltid full av stolthet förkunnat vid bardisken. På den tiden var det inte många ungdomar från orten som tog studenten och läste vidare."⁶⁵ Men av två anledningar uppfylls inte faderns förhoppningar. För det första verkar Hermann sakna ambitionen att uppnå det "som fadern själv gärna hade velat uppnå".⁶⁶ För det andra börjar han uppenbarligen få svårt med att stava och utvecklar ett "talfel"⁶⁷, som skulle

⁶² Ibid., s. 70. Orig.: "Als Vater unmäßig zu trinken begann und krank geworden war, hielt er sich fast nur noch im Keller auf und experimentierte mit seinen Ködern, damals erschien er uns wie ein Gespenst. Von Zeit zu Zeit kroch er auf allen Vieren betrunken die Kellertreppe hinauf und wollte raus. Doch Mutter hatte die Tür vorsorglich verschlossen, wollte Vater nicht aus dem Keller lassen, weil er sonst getobt, das Haus demoliert und sie geschlagen hätte. Vater saß dann wimmernd auf den Stufen vor verschlossener Kellertür [...]. Nach einiger Zeit kroch er von dort wieder in den Gewölbekeller zurück, zu seinen Dosen, Flaschen, Ködern, Büchern und dem Fluss, der an der dicken Bruchsteinmauer vorbeiströmte. Zuletzt glaubte Vater, wenn er sein Ohr an den feuchten Mauerstein legte, ein Flüstern im Rauschen zu hören, sprach in seinem Delirium mit Fischen und verstorbenen Menschen, deren Stimmen er im Rauschen zu hören meinte."

⁶³ Eftersom respektive faderskap är oklart är det också oklart om berättarjaget och Hermann är hel- eller halvbröder. Berättaren hyser i alla fall en önskan om att vara "Hermanns riktiga bror" (Scheuer, *Überm Rauschen*, s. 84; orig.: "Hermanns richtiger Bruder"). I den här artikeln liksom i romanen benämns Hermann som bror.

⁶⁴ Ibid., s. 80. Orig.: "Hermann war wie Vater".

⁶⁵ Ibid., s. 81. Orig.: "[...] er sollte Abitur machen und studieren. Voller Stolz hatte Vater dies immer an der Theke verkündet. Damals hatten nur wenige Jugendliche aus dem Ort Abitur gemacht und studiert."

⁶⁶ Jfr ibid. Orig.: "was Vater selbst gern erreicht hätte".

⁶⁷ Ibid., s. 26. Orig.: "Sprachfehler".

sätta käppar i hjulet för akademiska ambitioner, om han nu hade sådana: "Min bror löste faktiskt matematikuppgifter fortare än sina klasskamrater [...] – men stava var han inte bra på, han gjorde för många fel, så många att man ofta inte ens förstod vad han hade skrivit."⁶⁸

Oavsett om hans misslyckande beror på hans skrivsvårigheter eller hans brist på ambition eller en kombination av dessa faktorer, innebär skolmisslyckandet ett första bakslag för Hermann och det är också förbundet med ett visst mått av skam för honom:

När Hermann gick på gymnasiet, var han rädd varje dag för att gå till skolan, på nätterna pratade han i sömnen och vaknade ofta genomsvettig. Han kunde inte berätta det för pappa eftersom han inte ville göra honom besviken.⁶⁹

Att Hermann får sluta gymnasiet och börja i den lägre, allmänna skolan (ty. Hauptschule) innebär ett stort socialt nederlag i byn: "Lärarna i den allmänna skolan drev med den tidigare mönstereleven. Hermann började stamma och gjorde massor med stavfel i sina uppsatser."⁷⁰

Besvikelsen och skammen över skolmisslyckandet verkar han hantera på samma sätt som sin far, i vars fotspår han följer, till exempel genom att han talar nedlåtande om det han inte klarar av, i det här fallet om skolan: "[...] på den tiden intresserade det honom inte vad lärarna försökte lära honom. Han ansåg att man inte kunde lära honom någonting mer, i alla fall ingenting som han behövde veta."⁷¹ Både far och son ägnar sig åt fiske som ett slags utväg: "Hermann gjorde allting precis på samma sätt som pappa, han var redan då en duktig fiskare."⁷² När det gäller det överträffar Hermann till och med fadern enligt berättarens åsikt: "Ingen visste så mycket om fiske och om floden som min bror."⁷³

⁶⁸ Ibid., s. 81. Orig.: "Mein Bruder löste tatsächlich Mathematikaufgaben schneller als seine Mitschüler [...] – doch Rechtschreibung konnte er nicht gut, er machte zu viele Fehler, so viele, dass man oft gar nicht verstand, was er geschrieben hatte."

⁶⁹ Ibid., s. 93. Orig.: "Als Hermann auf dem Gymnasium gewesen war, hatte er jeden Tag Angst, in die Schule zu gehen, nachts redete er im Traum und wachte oft verschwitzt auf. Er konnte es Vater nicht sagen, wollte ihn nicht enttäuschen."

⁷⁰ Ibid., s. 110. Orig.: "In der Hauptschule machten sich die Lehrer über den einstigen Musterschüler lustig. Hermann fing an zu stottern und machte in seinen Aufsätzen viele Rechtschreibfehler."

⁷¹ Ibid., s. 109. Orig.: "[...] es interessierte ihn damals nicht, was die Lehrer ihm beibringen wollten. Er war der Meinung, dass man ihm nichts mehr beibringen könne, jedenfalls nichts, was er wissen müsse."

⁷² Ibid., s. 23. Orig.: "Hermann machte alles genauso wie Vater, er war damals schon ein guter Angler."

⁷³ Ibid., s. 35. Orig.: "Niemand wusste so viel über Fische und den Fluss wie mein Bruder."

Hermanns misslyckande och hans kompensatoriska intresse för fiskar, fiske och flugfiske, där han alltså tar efter fadern, sammanfaller också med ett berättarbehov som visar sig redan när han är barn, nämligen när föräldrarnas grälände blir särskilt aggressivt: Då "[...] greps jag av en fruktansvärd rädsla, och bara min brors historier och dammens brus kunde lugna mig."⁷⁴ Broderns till en början tröstande berättelser börjar sedan bli alltmer världsfrånvända och kommer att handla om fiske. De utmärks även av att han framhåller sig själv i sitt berättande medan han nedvärderar andra. Både fadern och sonen uttalar sig ofta förklenande om andra:

Enligt pappa och Hermann fanns det tidiga fiskare, som just gick upp tidigt, och andra, de sena fiskarna, som inte gick till floden förrän på förmiddagen. De senare hade pappa och Hermann inga höga tankar om. De kallade dem föraktfullt för krogfiskare, eftersom det mest bara var uppblåst skrävel som de ägnade sig åt och man oftare hittade dem på krogen än vid floden.⁷⁵

Att föraktet för andra är kompensatoriskt, framgår tydligt av att varken fadern eller brodern själva är fria från uppblåst skrävel. Hos Hermann utvecklar sig berättarbehovet likaledes successivt. I början utlöses det vid känslomässig stress. Sedan, när han är vuxen, skickar han regelbundet kassetter med intalade berättelser till sin familj, framför allt till sin bror. Han börjar med det när han befinner sig till sjöss och fortsätter med det när han har kommit tillbaka till byn. Förmodligen föredrar han kassetter eftersom han har problem med att skriva. Det är också tydligt att han föredrar envägskommunikation, det monologiska, som kassetterna erbjuder, och i detta liknar han fadern och Zehner. Medan Zehners stensimpeberättande inte ens verkar kräva åhörare, behöver emellertid fadern en publik som han kan skryta för. Dessa skillnader till trots kan alla tre berättarstilarna karakteriseras som envägskommunikation.

Men Hermann skiljer sig ändå i ett viktigt hänseende från de båda andra. Han har visserligen ett stort berättarbehov, men hämmas samtidigt av sitt talfel. Berättaren betonar flera gånger hur tyst Hermann kan vara ibland, "[...] vid andra tillfällen bara sprudlade det ur honom".⁷⁶ Till och

⁷⁴ Ibid., s. 28. Orig.: "[...] flößten mir schreckliche Angst ein, dann beruhigten mich nur die Geschichten meines Bruders und das Rauschen des Wehrs."

⁷⁵ Ibid., s. 48. Orig.: "Nach Ansicht von Vater und Hermann gibt es frühe Angler, die eben sehr früh aufstehen, und andere, die späten Angler, die erst am Vormittag zum Fluss gehen. Von den Letzteren hielten Vater und Hermann nicht viel. Sie nannten sie auch verächtlich Kneipenangler, weil sie meist nur groß daherredeten und mehr am Tresen als am Fluss zu finden waren."

⁷⁶ Ibid., s. 124. Orig.: "[...] bei anderen Gelegenheiten hatte es nur so aus ihm herausgesprudelt".

med hans mor hånar honom för det liksom för hans kompensatoriska fiskepassion: "Mamma använde ofta Hermanns talfel för att roa gästerna, hon lät honom säga 'Fiskaren Fritz fiskar friska fiskar' och alla hade roligt åt hans läspande."⁷⁷ Senare, på lärlingshemmet, hånas han även av sina kamrater: "En gång tog hans kompisar med honom i sin bil när de kom från diskoteket, härmade hans dialekt och hans talfel och bjöd honom på öl. Fram till dess hade Hermann inte druckit en droppe alkohol."⁷⁸ Detta blir det dock ändring på, som Hermanns tidigare flickvän berättar för jaget:

Hermann blev helt annorlunda, han flirtade med kvinnor på campingserveringen, kvinnor som bara kom dit för tillfälliga förlustelser [...]. Men Hermann var bara en exotisk, fantiserande kuf i deras ögon, en sån som söp sig full och [...] berättade tokiga saker.⁷⁹

Hermann utvecklar sig alltmer till sin fars efterföljare. Medan de andra syskonen verkar vilja lämna föräldrahemmet så snart som möjligt för att bygga sig en framtid på andra orter, verkar Hermann vara fast förankrad där, fastän han ett tag verkar ha försökt fly hemmet genom att gå till sjöss: "Ingen av oss andra, bara Hermann, ville ha något att göra med krogverksamheten, vi ville skaffa oss andra yrken och slippa undan värdshusvärdens öde."⁸⁰ Hermanns utveckling verkar faktiskt vara ödesbestämd eller åtminstone förutsägbar – framför allt för att han successivt blir alltmer lik sin (icke-biologiska) fader, vilket också visar sig genom att han i vuxen ålder vid sidan av arbetet i värdshuset precis som fadern även arbetar på ortens cementfabrik.⁸¹ Även Hermanns villighet att lyssna på Zehner förbinder honom med fadern: "Zehner hade alltid haft konstiga idéer. Pappa och

⁷⁷ Ibid., s. 26. Orig.: "Hermanns Sprachfehler diente Mutter oft zur Belustigung der Gäste; sie ließ ihn 'Fischers Fritz fischt frische Fische' aufsagen, und alle amüsierten sich über sein Lispeln." 'Fischers Fritz fischt frische Fische, frische Fische fischt Fischers Fritz' är en vanligt förekommande tysk tungvrickare.

⁷⁸ Ibid., s. 110-111. Orig.: "Später, im Lehrlingsheim, wird er auch von Kollegen verspottet: Einmal nahmen ihn seine Kollegen, aus der Diskothek kommend, im Auto mit, äfften seinen Dialekt und seinen Sprachfehler nach und boten ihm Bier an. Bis dahin hatte Hermann keinen Tropfen Alkohol angerührt."

⁷⁹ Ibid., s. 121. Orig.: "Hermann sei ganz anders geworden, er bändele mit Frauen in der Campingschenke an, Frauen, die nur dorthin kamen, um sich für einen Abend zu amüsieren [...]. Aber Hermann sei für die nur ein exotischer, spinnerter Kerl, jemand, der sich volllaufen lasse [...] und verrückte Dinge erzähle."

⁸⁰ Ibid., s. 37 (kursiv. T. P.). Orig.: "Wir alle, bis auf Hermann, wollten nichts mit dem Gewerbe zu tun haben; wir wollten andere Berufe erlernen und dem *Schicksal* eines Gastwirtes entrinnen." (Betonung T. P.)

⁸¹ Jfr ibid., s. 76.

senare även Hermann var de enda som tog hans prat på allvar.”⁸² Berättarjaget konstaterar också beträffande sin bror:

När han sedan [efter fisket, T. P.] kom hem på kvällen, gick han och ställde sig bakom disken, drack snaps, bjöd laget runt, berättade förvirrade historier, klev upp på bordet, skrek utan anledning, skralade visor och höll uppblåsta tal, som påminde om pappas. Han gjorde sig löjlig inför alla, skällde ut gästerna och slängde sedan helt sonika ut dem från värdshusets krog.⁸³

”Precis som er far”, intygar även Hermanns tidigare flickvän.⁸⁴ Efter denna fas i sitt framskridande förfall låser han in sig flera dagar i ett rum i värdshuset, där han tydligen dricker sig full som en alika. När syskonen kommer in i rummet visar det sig:

Överallt i rummet hängde fiskelinor, på tapeterna satt otaliga fiskeflugor, små larver och insekter, skalbaggar och *fjärilar*. Det stank gammalt kött. På golvet fanns syltburkar fulla med larver, utbredda tidningar, överallt låg Hermanns avrakade hår, fjädrar, tomflaskor, teckningar av fiskar.⁸⁵

Detta påminner starkt om pappans ovärdiga slut. Men Hermanns förfall skiljer sig från faderns på ett avgörande sätt. Medan fadern använder det stensimpelika berättandet som ett slags säkerhetsventil och kompensation för sitt tillkortakommande, verkar det i Hermanns fall snarast som att han inte riktigt förmår att använda stensimpeberättandet på samma kompensatoriska sätt, möjligen beroende på sitt talfel. Det förklarar också varför han stänger in sig själv, medan fadern istället blir instängd i källaren av sin fru, när han blev för full. Och även om Hermann ibland, i synnerhet i

⁸² Ibid., s. 44. Orig.: ”Zehner hatte immer schon seltsame Ideen, und Vater, später auch Hermann, waren die Einzigen, die sein Gerede ernst nahmen.”

⁸³ Ibid., s. 10-11. Orig.: ”Wenn er dann abends [nach dem Angeln, T.P.] zurückkam, ging er hinter die Theke, trank Schnaps, gab Runde um Runde aus, erzählte wirre Geschichten, stellte sich auf den Tisch, schrie grundlos herum, grölte Lieder und hielt großspurige Reden, die an unseren Vater erinnerten. Er machte sich bei allen lächerlich, beschimpfte die Gäste und warf sie dann einfach aus der Gaststätte.”

⁸⁴ Ibid., s. 10. Orig.: ”[G]enau wie euer Vater”.

⁸⁵ Ibid., s. 160 (kursiv. T. P.). Orig.: ”Im Zimmer hingen überall Angelschnüre, an der Tapete unzählige Köderfliegen, winzige Larven und Insekten, Käfer und *Schmetterlinge*. Es stank nach vergammeltem Fleisch. Auf dem Boden in Einweckgläsern wimmelten Maden, ausgebreitete Zeitungen, überall lagen Hermanns abraisierte Haare herum, Federn, leere Flaschen, Zeichnungen von Fischen.” (Betonung T. P.)

samband med stort alkoholintag, visar prov på samma skrävande beteende som pappan, vill han uppenbarligen allra helst dra sig tillbaka och försöker sig till slut på en självmetamorfos. Han blir en stensimpa: "Hermann satt naken på sin säng, han hade klistrat glänsande nackfjädrar från en tupp på sitt rakade huvud, hans läppar var sminkade som ett fisktryne."⁸⁶

Det personliga misslyckandet tar sig ännu tydligare stensimpelika former hos Hermann än hos hans far och Zehner och leder inte bara till en symbolisk, utan även till en fysisk likhet med stensimpan. Hermanns förvandlingsförsök återspeglar utöver det den misslyckade transformationen i Tranströmers "Östersjöar", vars resultat är en simpfisk: "Hornsimpa. Fisken som är paddan som ville bli fjäril⁸⁷ och lyckas till en tredjedel [...]".⁸⁸ Medan Zehner uppenbarligen mer och mer förvandlas till en veritabel landsplåga och fadern genom sitt skrävande verbalt försöker bli en annan, tar sig önskan eller behovet av förvandling hos Hermann tydliga kroppsliga uttryck.

I *Überm Rauschen* är således misslyckande och stensimpelikt berättande intimt förknippade med varandra, så att man också skulle kunna tala om ett misslyckandets berättande. Hos berättarjagets bror får det personliga och sociala misslyckandet till och med så stora proportioner, att det frambringar en önskan om och ett försök att förvandlas, inte till en "jättelik insekt" som i Kafkas *Förvandlingen*, men väl till en fisk, närmare bestämt en stensimpa.⁸⁹

⁸⁶ Ibid., s. 160. Orig.: "Hermann saß nackt auf seinem Bett, er hatte die Hechel aus schillernden Kragenfedern eines Hahns auf seinen rasierten Kopf geklebt, seine Lippen waren wie ein Fischmaul geschminkt."

En aspekt, som inte kan undersökas närmare i den här artikeln, är den intertextuella potentialen hos den här förändringen, särskilt förbindelsen med "De tyrrhenska skepparna" ("Die tyrrhenischen Schiffer") i tredje boken i Ovidius *Metamorfoser*, där hela besättningen på ett skepp med undantag av berättarjaget blir förvandlad till fiskar av guden Bacchus. Särskilt med tanke på Zehners, faderns och broderns backanaler vore det intressant att göra en närmare undersökning av sambandet mellan alkoholen och Ovidius utgångstext. Inte heller är det möjligt att inom ramen för den här artikeln närmare analysera detta försök till förvandling, vilket i sig är ett intertextuellt laddat begrepp, särskilt när det handlar om ett "djurblivande" (jfr Gille Deleuze & Félix Guattari (1992), *Tausend Plateaus: Kapitalismus und Schizophrenie* (övers. Gabriele Ricke och Ronald Voullie). Berlin, s. 317–422), och sinnessjukdom finns med i bilden. Angående begreppet "djurblivande" (devenir-animal) hos Deleuze och Guattari jfr även Steve Baker (2002), "What does Becoming-Animal look like?", i Nigel Rothfels (utg.), *Representing Animals*. Bloomington, 67–98.

⁸⁷ Vad gäller fjärilar och önskan om förvandling jfr t ex filmen *När lammen tystnar*.

⁸⁸ Tranströmer (1984), *Östersjöar*, s. 126.

⁸⁹ Franz Kafka (2008), *Förvandlingen* (översättning Hans Blomqvist och Erik Ågren). Lund, s. 5. Orig.: "ungeheuren Ungeziefer" (Franz Kafka (1994), *Die Verwandlung*, i Wolf Kittler et al. (utg.), *Franz Kafka. Drucke zu Lebzeiten*. Frankfurt, s. 115.).

Litteraturförteckning

- Baker, Steve (2002), "What does Becoming-Animal look like?", i Rothfels, Nigel (utg.), *Representing Animals*. Bloomington, s. 67-98.
- Berger, John (1991), *About Looking*. New York.
- Borsdorf, Axel & Mayer, Vera (2004), "Konvergenz und Divergenz der Kulturen in den Randzonen der Städte – Eine notwendige Einleitung", i *TRANS. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*, 15/2004.
http://www.inst.at/trans/15Nr/03_7/borsdorf_mayer15.htm
- Böll, Heinrich (2005), *Irisches Tagebuch*, i Heinrich Böll. *Werke. Kölner Ausgabe – Bd. 10* (utg. av Viktor Böll). Köln, s. 191-277.
- Böll, Heinrich (1972), *Irländsk dagbok* (övers. Katrin Franke). Stockholm.
- Crist, Eileen (1999), *Images of Animals: Anthropomorphism and Animal Mind*. Philadelphia.
- Deleuze, Gille & Guattari, Félix (1992), *Tausend Plateaus: Kapitalismus und Schizophrenie* (övers. Gabriele Ricke och Ronald Voullie). Berlin.
- Ellerström, Jonas (utg.), *Fisken i poesin. Lyrikvännen*, nr. 6/2011. Lund.
- Garrard, Greg (2004), *Ecocriticism*. London/New York.
- Grass, Günter (2007), *Dummer August*. Göttingen.
- Hofer, Stefan (2007), "Plädoyer für eine ökologisch orientierte Literaturwissenschaft", i *Variations* 17, s. 165-180.
- Kafka, Franz (1994), *Die Verwandlung*, i Kittler, Wolf et al. (utg.), *Franz Kafka. Drucke zu Lebzeiten*. Frankfurt a. M., s. 115-200.
- Kafka, Franz (2008), *Förvandlingen* (översättning Hans Blomqvist och Erik Ågren). Lund.
- Kerouac, Jack (1962), *Big Sur*. New York.
- Köpf, Gerhard (1996), *Nurmi – oder die Reise zu den Forellen*. München.
- Ladino, Jennifer (2009), "For the Love of Nature: Documenting Life, Death, and Animality in *Grizzly Man* and *March of the Penguins*", i *ISLE – Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 16.1. Cary, s. 53-90.
- Lüthi, Andrea (2010), "Der Fluss als Familienalbum. Überm Rauschen von Norbert Scheuer", i *Neue Züricher Zeitung – Internationale Ausgabe*, 10.03.2010.
- Maclean, Norman (2001), *A River Runs Through It*, i Maclean, Norman, *A River Runs Through It – and Other Stories*, utgiven av Annie Proulx. Chicago, s. 1-104. McFarland, Sarah & Hediger, Ryan (2009), *Animals and Agency: An Interdisciplinary Exploration*. Leiden.
- Molander Danielsson, Karin (2009), "Katten, hunden, mulan fågeln: Djurkaraktärer med agency i *McTeague*", i Packalén, Sture (utg.), *Litteratur och Språk* 5. Västerås, s. 106-118.
<http://mdh.diva-portal.org/smash/get/diva2:318672/FULLTEXT02>

- Nath, Dipika (2009), "To Abandon the Colonial Animal': 'Race', Animals, and the Feral Child in Kipling's Mowgli Stories", i McFarland, Sarah & Hediger, Ryan (utg.), *Animals and Agency: An Interdisciplinary Exploration*. Leiden, s. 251-278.
- Ovid (1994), *Metamorphosen* (översatt och utgiven av Michael von Albrecht). Stuttgart.
- Ovidius (1998), *Metamorfoser* (urval och översättning Erik Bökman), Stockholm.
- Painter, Corinne & Lotz, Christian (2007), "Phenomenology and the Question of the Non-Human Animal", i Painter, Corinne & Lotz, Christian (utg.), *Phenomenology and the Non-Human Animal*. Dordrecht, s. 1-11.
- Pettersson, Torsten (2002), *Dolda Principer. Kultur- och litteraturteoretiska studier*. Lund.
- Proulx, Annie (2001), "Foreword", i Maclean, Norman, *A River Runs Through It – and Other Stories*,. Chicago, s. ix–xvi.
- Scheuer, Norbert (2009), *Überm Rauschen*. München.
- Scheuer, Norbert (2010), *Flußabwärts*. München.
- Tranströmer, Tomas (1984), "Östersjöar", i *Tomas Tranströmer – Dikter*. Stockholm, s. 117-133.
- Tranströmer, Tomas (1997), "Ostseen", i *Sämtliche Gedichte* (översättning av Hanns Grössel). München, s. 135-147.